

I. KAHANAN BASA SUNDA

A. TUJUAN PEMBELAJARAN

Mahasiswa mibanda pangaweruh anu jugala ngeunaan kahirupan basa jeung sastra Sunda. Tujuan husus anu kudu kahontal tina ieu pangajaran, nya eta mahasiswa mampuh ngeceskeun:

- (1) kalungguhan jeung pancen basa Sunda di Jawa Barat;
- (2) ragam basa Sunda;
- (3) basa Sunda anu bener tur merenah;
- (4) sistem katut adegan basa Sunda; jeung
- (5) aspek kamaheran basa Sunda.

B. AMBAHAN BAHAN AJAR

Bahan ajar anu bakal dipidangkeun dina ieu lawungan atawa pajemuhan patali jeung lima perkara kayaning (1) kalungguhan jeung pancen basa Sunda di Jawa Barat; (2) ragam basa Sunda; (3) basa Sunda anu bener tur merenah; (4) sistem katut adegan basa Sunda; jeung (5) aspek kamaheran basa Sunda. Wincikan tiap-tiap bahan ajar dibabarkeun di handap ieu.

1. Kalungguhan jeung Pancén Basa Sunda

Basa Sunda mangrupa basa indung pikeun urang Sunda, boh anu mangkuk di Jawa Barat boh di saluareunana. Jumlah panyaturna ogé kaitung réa, malah kaasup basa daérah kadua panggedéna di Indonésia sabada basa Jawa.

Kalungguhan basa Sunda saméméh kamerdikaan nya éta salaku *basa pribumi*. Sabada puseur dayeuh Karesidénan Priangan dipindahkeun ti Cianjur ka Bandung, peranan kota Bandung téh dina ngamekarkeun budaya Sunda beuki undak. Basa Sunda di wewengkon Bandung leuwih undak kalungguhanana ti batan basa Sunda wewengkon séjénna. Samalah dina Lambaran Nagara (*Staatsblad*) No. 125 Taun 1893, Ayat 6, ditetepkeun yén “basa pribumi anu diajarkeun di sakola nya éta basa pribumi anu dianggap pangberesihna, saperti keur sakola-sakola di Jawa Barat kudu basa Sunda Bandung”. Nya ti harita munculna sesebutan *basa*

sakola, nya éta basa anu diajarkeun di sakola-sakola. Ti dinya sesebutan basa sakola téh robah deui jadi *basa lulugu* atawa *basa baku*. Atuh basa Sunda wewengkon Bandung ogé robah jadi *basa Sunda lulugu*. Ari kuduna mah, istilah basa lulugu (baku) téh dipateungteungkeun jeung basa teu lulugu (baku). Ngan pédah dina kahirupan masarakat Sunda muncul istilah *basa Sunda wewengkon* minangka lalawanan tina basa Sunda lulugu téh.

Kiwari basa Sunda téh kaasup basa daérah nu masih dipiara tur diparaké ku masarakatna. Ku kituna, hirup-huripna basa Sunda ogé ditangtayungan ku nagara. Luyu jeung UUD 1945, Bab XV, Penjelasan Pasal 36, anu nétélakeun yén “Di wewengkon-wewengkon anu mibanda basa sorangan, anu dipiara ku rayatna kalawan hadé-hadé (upamana basa Jawa, Sunda, Madura, jeung sajabana), éta basa-basa téh bakal diajénan jeung dipiara ogé ku nagara.” Dipiarana basa Sunda ku masarakatna ébréh tina tarékah anu dipilampah ku LBSS jeung Lembaga Swadaya Masarakat (LSM) lianna, katut penerbit dina medalkeun buku-buku sarta kalawarta Sunda. Ari dipiarana basa Sunda ku pamaréntah ébréh tina ayana pangajaran basa Sunda di SD jeung SMP, ditambah ku sawatara SMU/SMK jeung paguron luhur saperti UPI, UNPAD, jeung UNPAS, sarta diadegkeunana Proyék Penelitian Bahasa dan Sastra Indonésia dan Daérah-Jawa Barat Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa, Balai Bahasa Bandung, jeung Balai Pengembangan Bahasa Daérah Dinas Pendidikan Propinsi Jawa Barat. Bukti lian dipiarana basa Sunda ku pamaréntah nya éta kaluarna Perda Propinsi Jawa Barat Nomor 5 Tahun 2003 perkara *Pemeliharaan Bahasa, Sastra dan Aksara Daérah serta Petunjuk Pelaksanaannya*.

Hirup kumbuhna basa Sunda raket patalina jeung kahirupan sosial-budaya anu makéna. Ku kituna, jaba ti jadi unsur budaya Sunda, basa Sunda miboga fungsi jadi wahana pikeun mekarkeun budaya Sunda deuih. Jaba ti éta, basa Sunda anu mibanda kalungguhan jadi basa daérah téh sagulung-sagalang jeung basa Indonésia katut basa asing. Balukarna di antara éta basa-basa téh pasosok.

Dina kalungguhanana jadi basa daérah, saperti nu dicindekkeun ku Seminar Politik Bahasa Nasional 1975 di Jakarta, basa Sunda miboga pancén atawa fungsi jadi (1) lambang kareueus masarakat Sunda, (2) lambang jatidiri (idéntitas) masarakat Sunda, (3) alat paguneman di lingkungan kulawarga jeung masarakat Sunda, (4) pangdeudeul basa nasional, (5) basa panganteur di sakola dasar (SD) di kelas-kelas

munggaran pikeun ngalancarkeun pangajaran basa Indonésia jeung pangajaran lianna, sarta (6) alat pamekar jeung pangdeudeul budaya Sunda (ilikan Halim Éd., 1980:151).

Perkara kalungguhan jeung fungsi basa Sunda kungsi ditandeskeun deui dina Kongrés Basa Sunda V taun 1988 di Cipayung Bogor ku *Aweuhan Cipayung*, anu eusina galeuhna nyoko kana tujuh hal, nya éta (1) basa Sunda miboga kalungguhan jadi basa daérah, (2) basa Sunda miboga fungsi nu tangtu, (3) basa Sunda jadi unsur budaya Sunda nu boga daya tur poténsi ngawewegkeun pribadi masarakat Jawa Barat dina ngukuhan katahanan nasional, (4) basa Sunda bisa dipaké pakakas dina ngadeudeul pangwangunan Jawa Barat, (5) basa Sunda ngeunteungkeun ajén-inajén budaya Sunda, (6) basa Sunda miboga adegan anu angger bari tetep nampa pangaruh luar, jeung (7) basa Sunda bakal leuwih mekar ku pangdeudeul rupining pihak.

2. Ragam Basa Sunda

Basa Sunda lahir bareng jeung lahirna masarakat Sunda katut budayana. Dina hirup kumbuhna, basa Sunda téh mibanda anékaragam basa. Ari ragam basa téh bisa disawang ti jihat nu makéna anu nyoko kana wewengkon, tahap atikan, jeung sikep panyaturna; basa tina jihat makéna anu nyoko kana jejer omongan, sarana, jeung sipat pasosokna.

Dipakéna basa Sunda téh keur sadirieun jeung keur ka batur. Keur sadirieun, nya éta dina waktu urang ngimpi, ngadunga, kukulutus, ngitung, jeung catetan poéan dina agénda pribadi. Keur ka batur, nya éta waktu urang palémék atawa komunikasi; nyatana pikeun alat campur gaul jeung papada urang Sunda atawa nu lain urang Sunda tapi geus bisa basa Sunda. Unggal golongan di masarakat Sunda, kayaning TNI, patani, pagawé, pajabat, pangusaha, guru, ulama, jeung murid, ngagunakeun basa Sunda dina ngabahas rupa-rupa jejer, saperti agama, pulitik, kamasarakatan, ékonomi, atikan, pangaweruh, jeung seni, sok sanajan ari lila jeung mindengna makéna basa Sunda mah béda-béda keur unggal golongan jeung unggal jejer téh.

Nurutkeun daérah dipakéna, basa Sunda téh leuwih loba dipaké di luar kota ti batan di jero kota. Unggal golongan masarakat anu aya di padésan, dina ngabahas rupa-rupa jejer téh, leuwih loba maké basa Sunda ti batan nu cicing di kota. Dipatalikeun kana kanyataan lolobana balaréa anu ngancik di padésan, atuh sabagian gedé padumuk Jawa barat téh condong maké basa Sunda mun medar rupa-rupa jejer téh.

Ragam basa anu dipaké di daérah atawa wewengkon téh geus lila disebut *basa Sunda wewengkon*. Ieu basa téh katangén tina lentong jeung kecap-kecapna. Perkara kecap-kecap basa Sunda wewengkon (lokabasa, dialék lokal, dialék régional, atawa régiolék) kungsi ditalungtik ku pokalna Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa, di antarana, dialék Sumedang (1977), Cianjur (1979), Ciamis (1979), Sérang (1980), Bogor (1981), Cinajur (1982), Subang (1982), Tasikmalaya (1983), jeung Purwakarta (1983). Jaba ti éta, aya dialék lokal nu ditalungtik ku pribadi saperti basa Sunda dialék Cirebon (Ayatrohaédi, 1978).

Dina taun 1912 Pamaréntah Kolonial Walanda ngumumkeun yén salasahiji basa wewengkon nu aya di Tatar Sunda, nya éta basa Sunda di wewengkon Bandung jeung sabudeureunana, dijadikeun basa Sunda lulugu (baku atawa standar). Kituna téh dumasar kana tinimbangan yén basa Sunda wewengkon Bandung bisa nyumponan sarat jadi basa lulugu lamun disawang tina jihat (1) basa pamaréntahan alam harita, (2) jumlah panyatur, (3) basa anu diajarkeun di sakola-sakola, (4) réana buku anu ditulis ku basa Sunda, jeung (5) dipaké alat komunikasi nu bisa dipikaharti ku sakumna masarakat basa Sunda. Cindekna, geus diangken yén (a) sacara obyékatif, basa Sunda wewengkon Bandung gedé kamungkinanana bisa tumuwuh tur mekar jadi basa sakola jeung basa lulugu; (b) sacara subyékatif, kota Bandung jadi puseur kagiatan pulitik, pamaréntahan, katut budaya Sunda.

Ragam basa nurutkeun atikan formal ngabédakeun ayana *ragam basa nyakola* jeung *ragam basa teu nyakola*. Ragam basa ti panyatur anu nyakola ilaharna ébréh lebah ucapan foném-foném tina basa kosta, ngukuhan kaédah basa, boh tata basana boh undak usuk basana.

Ragam basa nurutkeun sikep panyatur raket patalina jeung kakawasaan, kalungguhan, sarta lomana antara panyatur, pamiarsa, jeung jalma nu dicaritakeun, disebut *undak usuk basa* atawa *tata krama basa*. Undak usuk basa enas-enasna mangrupa sopan santun makéna basa. Ku kituna, undak usuk basa sok dipasing-pasing jadi *ragam basa lemes (hormat)* jeung *ragam basa kasar (loma, atawa teu hormat)*. Ragam basa lemes aya dua rupa, nya éta *lemes keur batur* jeung *lemes keur sorangan*, anu bisa katitén wujudna dina (a) lisan atawa kecap, (b) pasemon, (c) rengkuh jeung peta, sarta (d) lentong anu merenah.

Ragam basa nurutkeun warna makéna basa disawang tina jihat jejer omongan, médium atawa sarana, jeung sipat pasosokna. Disawang tina jejer omongan aya *ragam basa urang réa (balaréa)* anu ilahar dipaké

sapopoé jeung *ragam basa urang aré* nu dipaké husus dina widang jurnalistik, paélmuhan, sastra, jeung agama. Disawang tina médium makéna aya *ragam basa lisan* anu dipaké dina paguneman atawa biantara, aya *ragam basa tulis* nu dipaké dina surat, koran, majalah, jeung buku.

Disawang tina jihat pasosokna, aya *ragam basa nyunda* jeung *ragam basa nu teu nyunda*. Ieu téh henteu ngandung harti masarakat Sunda ulah narima pangaruh tina basa lian. Nyerep unsur tina basa lian dimeunangkeun pisan, pangpangna dina hal pakeman-pakeman basa anyar dina basa Indonésia anu beuki loba tur populér sarta dina basa Sunda tacan aya sawandana. Munasabah nepi ka kitu téh lantaran média geusan mopulérkeunana kawilang réa pisan, boh média citak boh média éléktronik. Katambah deuih ku rupa-rupa kasempetan nu sipatna resmi, boh dina rapat-rapat boh dina lumangsungna prosés diajar-ngajar. Balukarna mindeng para panyatur basa Sunda minda-basa (alih kode) ku maké pakeman basa Indonésia nu tacan aya sasruanana anu pas dina basa Sunda. Sasat jadi basa nu campur aduk, anu baréto sok disebut basa Sunda *kamalayan* jeung ayeuna meureun disebut basa Sunda *kéndonésén*, tegesna basa Sunda nu kapangaruhan pisan ku basa Indonésia.

Aya hal nu jadi pangdorong dipakéna basa Sunda téh, salasahijina patali jeung batur nyarita. Lamun batur nyarita saluhureun, dorongan nyarita ku basa Sunda leuwih gedé batan ka sahandapeun. Bisa katangén, hiji anak nyarita ka kolotna ku basa Sunda, tapi ari jeung dulurna atawa babaturanana mah maké basa Indonésia atawa basa Sunda dicampur ku basa Indonésia.

Ari digunakeunana basa Sunda kapangaruhan ku latar, nya éta naha di imah, di pakumbuhan, atawa di kantor. Imah jadi latar tempat panglobana dipakéna basa Sunda, ditéma ku latar pakumbuhan sapopoé, jeung pangsaeutikna nya éta di kantor. Jaba ti éta, basa Sunda téh gedé pisan kapakéna dina kajadian nu aya patalina jeung tradisi, upamana baé, dina ngalamar jeung seserahan. Dalah di lingkungan nu sapopoéna geus kurang maké basa Sunda ogé, ari dina upacara-upacara kieu mah sok ngahaja ku basa Sunda.

Cindekna, basa Sunda dipaké ku balaréa, ti rupa-rupa golongan masarakat, boh di kota boh di pilemburan, dina nyaritakeun rupa-rupa jejer dina kahirupanana. Naon nu jadi jejer nu dicaritakeunana, ku saha nyaritana, di mana tempatna, iraha waktuna, patali jeung adat kabiasaan atawa henteu, éta téh nangtukeun dina milih basa naon anu dipaké, naha

basa Sunda atawa basa Indonésia. Hal lianna anu milu nangtukeun nya éta kamampuh panyatur dna maké basa Sunda jeung basa Indonésia.

3. Basa Sunda anu Bener tur Merenah

Pancén utama basa téh pikeun alat komunikasi. Ari komunikasi basa dina enas-enasna mah nepikeun amanat ka nu lian maké basa. Ngarah amanat téa nepina ka pamiarsa luyu jeung pamaksudan panyatur sarta teu matak pasalia paham, enggoning maké basa Sunda kudu bener tur merenah. *Basa anu bener* nya éta basa nu dipakéna kukuh kana aturan atawa kaédah basa. Ari *basa anu merenah* nya éta basa anu keuna larapna atawa luyu kana kontéks situasi makéna. Ku kituna, basa Sunda nu bener tur merenah kudu nyoko kana (1) undak-usuk basa, (2) saha nu maké basa jeung nu dicaritakeun, (3) galur omongan atawa adegan basa, (4) kasang tukang tempat, waktu, jeung suasana, (5) alat nu digunakeun, (6) rasa, nada, jeung ragam basa, sarta (7) amanat jeung tujuan omongan.

4. Sistem jeung Struktur Basa Sunda

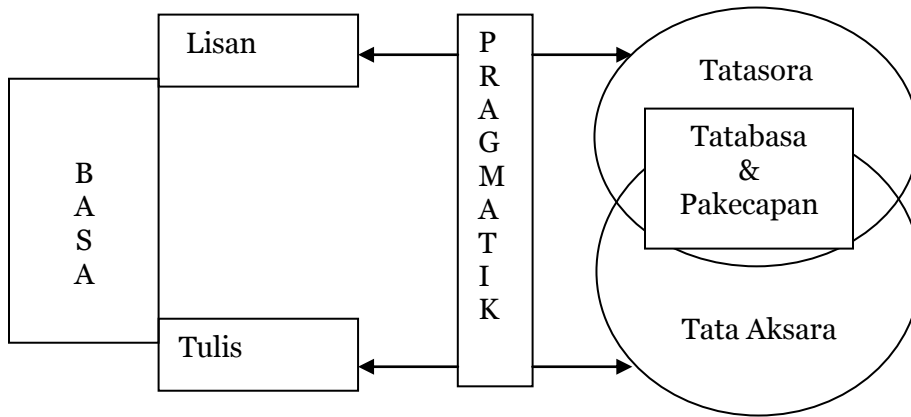
Istilah *tata basa* miboga harti anu jembar jeung harti anu heureut. Dina harti anu jembar, tata basa téh sok disaruakeun jeung sistem basa atawa kaédah basa, nya éta aturan-aturan anu ngadumaniskeun sora jeung harti. Dina harti anu heureut, tata basa téh ngan ngawengku tata kecap jeung tata kalimah.

Dina ieu pedaran digunakeun istilah tata basa dina harti anu jembar, nya éta minangka sistem basa anu miboga sababaraha subsistem kayaning tata sora, tata kecap, tata kalimah, jeung tata wacana. Éta subsistem basa téh patali jeung *tata harti (sémantik)*. *Tata sora*, bisa ogé disebut *élmu sora (fonologi)*, nya éta ulikan cara ngawangun sora basa (*fonétik*) jeung cara nata sora basa (*fonémik*). Ieu subsistem raket patalina jeung *tata aksara (grafémik, grafologi)*, anu ngulik aksara katut éjahan. *Tata kecap (morfologi)* ngulik adegan kecap, ari *tata kalimah (sintaksis)* ngulik adegan kalimah.

Tata basa kaasup salasahiji hasil tina kodifikasi basa, anu eusina mangrupa raraga kaédah basa nu bakal didagingan ku *pakecapan, kandaga kecap*, atawa *léksikon*, anu diulik ku *léksikologi*. Pakecapan anu geus disusun kalawan alfabétis atawa nurutkeun runtuyan abjad Latén disebutna kamus, anu diulik ku tata kamus (*léksikografi*).

Adegan basa dipatalikeun kana makéna basa, boh lisan (nyarita jeung ngaregepkeun) boh tulisan (nulis jeung maca), ku kaédah husus nu disebut *pragmatik*. Kaédah pragmatik dipaké geusan nangtukeun luyu henteuna adegan basa jeung makéna basa dina hiji kontéks situasi; nangtukeun bener jeung merenah henteuna komunikasi basa. Pragmatik ngalibetkeun unsur basa pangjembarna nu disebut wacana. Ku kituna, sistem basa ogé ngawengku *pragmatik* atawa *tata wacana*. Patalina subsistem basa jeung makéna basa bisa dibagankeun di handap ieu.

Bagan 1.1: SUBSISTEM BASA

5. Aspek Kamaheran Basa

Diajar basa teh tujuan utamana mah sangkan siswa maher atawa parigel ngagunakeun basa. Ku maher basa dipiharep weruh jeung alus (positip) sikepna kana basa. Kamaheran atawa kaparigelan basa nyoko atawa ngamuara kana opat aspek anu “caturtunggal”, nya eta *maca*, *ngaregepkeun*, *nyarita*, jeung *nulis*. Eta opat aspek teh bisa patali jeung widang kanyataan (nonfiksi) atawa widang rekaan (sastra, fiksi). Jadi, ébréh yén dina enas-enasna mah aya tilu tahap kamampuh atawa kompeténsi (*competence domains*) dina pangajaran basa jeung sastra, nya éta (1) kaparigelan atawa kamahéran basa (*psikomotor*), (2) kaweruh basa (*kognitif*), jeung (3) sikep kana basa (*afektif*). Dina bagian ieu pedaran

bakal diécéskeun naon jeung kumaha ari gék-gékanana kaparigelan basa anu opat téa (catur tunggal).

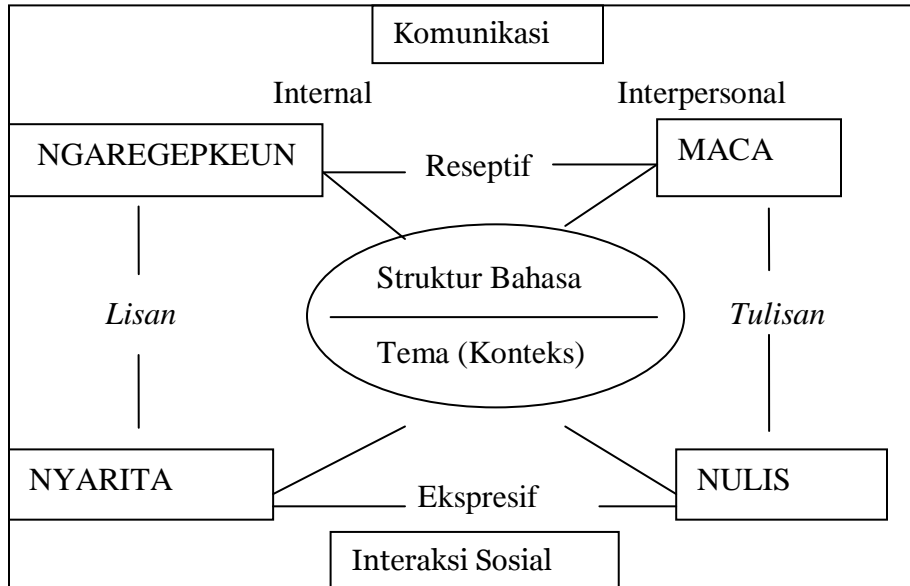
Ditilik tina jihat *étimologis*, kecap kaparigelan téh asalna tina *parigel*. Kecap *parigel* téh méh sawanda jeung kecap *tapis*, *paséh(at)*, atawa *mahér*. Ari hartina *parigel* nurutkeun KUBS nya éta bisa digawé jeung bisa usaha. Kecap *tapis* ngabogaan harti bisa atawa pinter dina sarupaning perkara. Demi *paséhat* asalna tina basa Arab (*fatsihat*) anu ngandung harti bisa ngucapkeun atawa ngunikeun kecap-kecap (hususna basa Arab) sakumaha mistina. Anapon kecap *mahér* nurutkeun R Sacadibrata (1954) téh asalna tina kecap mahir (Indonesia) nu hartina percéka, pinter, kacida alusna atawa kacida bisana. Jadi, boh *parigel*, *tapis*, *paséhat*, boh *mahér* ngagunakeun basa Sunda ngandung harti mibanda kamampuh lisan jeung tinulis dina widang basa Sunda.

Kamampuh atawa murba basa, nurutkeun Chomsky, disebut kompeténsi (*competency*) jeung performansi (*performance*). Kompeténsi nya éta kamampuh anu sipatna abstrak lantaran teu kaciri jungkirng atawa réngkolna. Mungguh kompeténsi mah nyangkarukna téh aya dina batin (diri) manusa nya éta mangrupa pangaweruh jeung sikep. Beda deui jeung performansi anu mangrupa kamampuh anu sipatna kongkrit, wujudna nyampak dina opat kaparigelan basa téa. Jadi, kamahéran téh tegesna leuwih nyoko kana aspék performansi najan saéstuna mah hésé misahkeunana antara kompeténsi jeung performansi téh. Malah bisa disebutkeun yén kaparigelan téh enas-enasna mah adu-manisna antara kompeténsi jeung performansi téa.

Ari kamahéran basa téh sipatna mékanistik, hartina kamahéran basa téh baris ngaronjat ajénna lamun mindeng latihan kalawan tuluy-tumuluy (berkesinambungan) tur sistematis. Ieu hal téh ngandung harti yén sing saha baé nu hayang *parigel* ngagunakeun atawa maké basa Sunda, kudu remen latihan, *maca*, *ngaregepkeun*, *nyarita* jeung *nulis* ku basa Sunda. Implikasina pikeun pembelajar (siswa) –salaku subjék didik-kudu loba dibéré kasempetan pikeun latihan ngagunakeun basa Sunda dina rupa-rupa situasi.

Upama dipasing-pasing atawa diranjing-ranjing, kamahéran atawa kaparigelan basa téh dina pakumbuhan masarakat minangka pakakas campur gaul (komunikasi) bisa dibagankeun ieu di handap.

Bagan 1.2: CATURTUNGGAL KAPARIGELAN BASA

Tina péréléan jeung papasingan di luhur, tétéla anu disebut parigel atawa mahér ngagunakeun basa téh enas-enasna mah nu enya-nya masagi di nu opat rupa kaparigelan téa, boh lisan boh tinulis. Parigel *ngaregepkeun*, parigel *nyarita*, parigel *maca* jeung parigel *nulis* (ngarang).

Dina émprona, aspék nu opat téh saéstuna mah henteu napsi-napsi da mindeng papasangan. Upamana waé, antara *ngaregepkeun* jeung *maca*, atawa antara *nyarita* jeung *nulis* (ngarang). Unggal-unggal kaparigelan téh tétéla merlukeun kamampuh nu mandiri deuih. Najan enya antara *nyarita* jeung *ngarang* téh enas-enasna mah sarua pada-pada kamampuh nu sipatna produktif, tapi dina prakna mah lain-lainna deui da masing-masing kudu ngéstokeun padika éjahan jeung tanda-tanda baca, tapi teu kauger ku lentong atawa wirahma. Ari dina *nyarita* mah sabalikna.

Luyu jeung kamandirianana, rupaning kasulitanana ogé réa bédana di antara opat kamampuh téh. Ku kituna, kawilang kurang merenah lamun aya nu nyebutkeun yén di antara nu opat rupa kaparigelan ngagunakeun basa téh, *ngaregepkeun* mah nu pangbabarina. Atawa

sabalikna, nulis (ngarang) nu dianggap panghéséna. Saéstuna mah henteu kitu. Ngaregepkeun disebut babari soténan lamun keur ngadéngékeun nu ngobrol, ngabandungan lalaguan atawa ngabandungan nu nyaritakeun pangalaman nu tas nyaba jauh jsté. Tapi teu kitu dina séjén waktu mah, upamana dina keur masamoan milu seminar, diskusi atawa ngabandungan pedaran ilmiah, jsté. Tegesna, kasulitan ngaregepkeun téh aya pantapantana, teu kalis ku ngarti basana wungkul sabab réa deui perkara séjén nu kudu dicumponan jeung kacangking heula minangka bekelna.

Nilik kanyataanana, bawirasa teu unggal jalma murba kana éta opat aspék kaparigelan basa téa. Aya nu tapis pisan dina nyarita, tapi dina lebah nulis (ngarang) teu pati bisa, atawa sabalikna. Ieu pangabisa téh sakapeung sok dipatalikeun jeung bakat. Cenah nu malahér nulis (ngarang) téh ukur baroga bakat. Tina ieu hal téh paktor anu gedé mangaruhanana nya éta 1) latihan jeung 2) kabiasaan. Tapi teu kurang-kurang nu palinter nyarita atawa nulis (ngarang) bari teu kungsi kasaksén “diajar” heula. Najan kitu, saenyana mah tahap latihan jeung ngabiasakeun téh tara dituncalan ngan lumangsungna prosés latihan teu salawasna dina wangun paripolah anu bisa kasaksén ku paningal.

Dina kahirupan sapopoé lebah ngagunakeun basa di saban jalma téh raket patalina jeung pacabakanana atawa propésina. Wartawan, upamana dina digawé relatif leuwih mindeng ngaregepkeun jeung nulis batan cara séjénna. Pikeun maranéhna ngabiasakeun ngaregepkeun salawasna kalawan gemet jeung ngabiasakeun nulis kalawan éféktif teu weléh kudu kapiara dina tarékah ningkatkeun kabisana. Ari ningkatkeun kualitas maca sawadina lumangsung di kalangan jalma-jalma nu sapopoéna ngagugulung (pagiling-gisik) jeung buku (média tulis).

C. RANGKUMAN

Basa Sunda mangrupa basa indung pikeun urang Sunda. Samemeh kamerdikaan, basa Sunda kungsi jadi basa pribumi jeung basa sakola, malah dina mangsa karajaan kungsi jadi basa nagara. Kiwari, basa Sunda boga kalungguhan jadi basa daerah di Jawa Barat. Basa Sunda wewengkon Bandung ditetepkeun jadi basa Sunda lulugu. Ari basa Sunda di wewengkon lianna mangrupa basa wewengkon (dialek). Dina kalungguhanana jadi basa daerah, basa Sunda miboga fungsi nu tangtu.

Basa baris hirup jeung huripna lamun digunakeun ku masarakatna. Salah sahiji tarekah miara tur mekarkeun basa Sunda nya eta ngaliwatan pangajaran di sakola-sakola. Pangajaran basa Sunda mibanda fungsi jeung tujuan nu tangtu. Eta fungsi jeung tujuan teh dina dasarna nyoko kana kagiatan miara jeung mekarkeun basa katut sastra Sunda.

Pangajaran basa katut sastra Sunda nyoko kana bahan-bahan ajar anu ngawengku tilu perkara, nya eta (1) kaweruh basa, (2) kamaheran basa, jeung (3) kaweruh, apresiasi, jeung ekpresi sastra.

D. LATIHAN

Pikeun ngukur kamampuh Saderek dina nyangkem bahan anu geus dipidangkeun, pek jawab sakur pananya di handap ieu!

1. Kalungguhan naon bae nu kungsi dicangking ku basa Sunda?
2. Dina naon jeung taun sabaraha ditetepkeunana basa Sunda Bandung jadi basa lulugu?
3. Kira-kira naon ari basa Sunda wewengkon?
4. Kumaha kahariwang masarakat Sunda kana basa Sunda?
5. Kumaha fungsi basa jeung sastra Sunda di Jawa Barat?